

ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านไร่กองขิง และชุมชนแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

นัชชา เพิ่มสุภักกุล*, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ และ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านไร่กองขิง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดย การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 1) บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 18 คน 2) บุคคลที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 20 คน 3) บุคคลที่เข้ารับบริการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 40 คน การวิเคราะห์ข้อมูลในวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organization) การแสดงข้อมูล (Data Display) และ การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ผลการศึกษาพบความสำเร็จของชุมชนบ้านไร่กองขิงกับชุมชนแม่กำปอง โดยพิจารณาจากข้อบ่งชี้ความสำเร็จ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน 2) ชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นและมีกระจายรายได้ที่เป็นธรรม 3) ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 4) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน และ 5) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สำหรับเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้แก่ 1) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งในมิติของความงามตามธรรมชาติ และ การเป็นมรดกทางวัฒนธรรม 3) การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ 4) ภาวะผู้นำ ที่มีคุณสมบัติของผู้นำการเปลี่ยนแปลง 5) การมีทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐานของชุมชน และเครือข่าย 6) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในด้านงบประมาณ ความรู้ การตลาด ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ

คำสำคัญ : การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่, การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

* นักศึกษาปริญญาเอก คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

** รองศาสตราจารย์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Corresponding author e-mail: natcha7878@gmail.com, Tel. 095-3639155

Received : March 27, 2020; Revised : July 14, 2020; Accepted : July 20, 2020

Achievement Characteristics of Community-Based Tourism Management: The Case Studies of Baan Rai Kong Khing and Ban Mae Kampong Community in Chiangmai Province

Nutchra Permsuphakkul*, Somsak Sammukkeetham*

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the components of successful community-based tourism management and 2) to study the favorable conditions of successful community-based tourism management in Chiang Mai province. The case studies were 2 communities, including ‘Baan Rai Kong Khing’, Hang Dong District, Chiang Mai Province and ‘Ban Mae Kampong’, Mae On District, Chiang Mai Province. The qualitative research methods, namely observations, in-depth interviews and focus groups were employed. The informants included 1) 18 people having knowledge about community management, 2) 20 people working in community-based tourism, and 3) 40 people receiving community-based tourism services. Three step of qualitative research data analysis, namely data organization, data display and triangulation were employed. The results showed that there was the achievement of tourism management in both communities which can be considered from the five successful indicators as follows: 1) number of tourists, 2) increased income and fair income distribution, 3) better quality of people living in the community, 4) environmental conservation in the community and 5) preservation of local culture. The conditions affecting the success of community-based tourism management were 1) strategic planning of responsible persons for tourist attractions, 2) tourism resource management in the dimensions of both beautiful nature and cultural heritage, 3) management of service quality, 4) leaders with transformational leadership, 5) social capital, consisting of trust, norm, and network of community and 6) external support from agencies both in the government and private sectors in terms of budget, marketing, knowledge, media, and public relations.

Keywords : Community-based tourism management, Chiang Mai tourism, Community tourist development.

* Ph.D. student, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

** Assistant Professor, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

Corresponding author e-mail: natcha7878@gmail.com, Tel. 095-3639155

Received : March 27, 2020; **Revised** : July 14, 2020; **Accepted** : July 20, 2020

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542 อ้างใน สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น, 2559) และอาจรวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ วัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ด้วย (ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538 อ้างใน สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น, 2559) เนื่องจากประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งที่มีขีดความสามารถสูง ในปี 2562 ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันคิดเป็นอันดับที่ 31 ของโลก หรืออันดับที่ 3 ในกลุ่มอาเซียนรองจากสิงคโปร์และ มาเลเซีย ซึ่งปรับเพิ่มขึ้นมาจากการจัดอันดับในครั้งที่ผ่านๆ มา โดยไทยมีขีดความสามารถด้านการแข่งขันที่ดีที่สุดคือดัชนีทรัพยากรธรรมชาติ รองลงมาคือ โครงสร้างพื้นฐานบริการด้านการท่องเที่ยว และดัชนีการแข่งขันด้านราคาตามลำดับ (Travel & Tourism Competitiveness Report, 2019) สำหรับจังหวัดเชียงใหม่เป็นสถานที่หนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าออกมากที่สุด ในเขตภาคเหนือตอนบน และมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้หลายประเภท (วรพล วัฒนเหลืออรุณ, กริช สอิ่งทอง และอัศวิน ไซยวุฒิ, 2562) จากสถิติรายได้ทั้งหมดจากการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2562 สามไตรมาส (เมษายน- ธันวาคม) เท่ากับ 77,983 ล้านบาท จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 2,494,531 คน มีการใช้จ่าย ประมาณ 31,048 ล้านบาท จำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 5,411,740 คน มีการใช้จ่ายประมาณ 46,934 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เริ่มเข้ามาทดแทนลักษณะการท่องเที่ยวแบบเดิม ๆ ซึ่งเป็นกระแสหลัก (Mass Tourism) มากยิ่งขึ้น และเกิดกระแสการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche market) ที่เริ่มให้ความสนใจต่อความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละชุมชน ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นสมาชิกในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรอย่างแท้จริง โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของแต่ละชุมชน มาเป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับบริบท สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในด้านของทรัพยากรท่องเที่ยว วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา การจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้นจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม อย่างครอบคลุมครบทุกมิติ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2562)

ในจังหวัดเชียงใหม่มีหลายชุมชนที่ประสบผลสำเร็จอย่างเด่นชัดในด้านการจัดการท่องเที่ยว โดย 2 ชุมชนที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาใช้เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้มีหลักฐานที่เด่นชัดในด้านความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว คือ การได้รับรางวัลด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งระดับชาติและนานาชาติหลายรางวัล ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ได้รับรางวัล ศูนย์เรียนรู้ชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด จากกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน รางวัล PATA Gold Awards จาก สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก รางวัล หมู่บ้านท่องเที่ยวต้นแบบเชิงนิเวศน์ จาก กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน รางวัล Traveler Destination Awards 2013 จากนิตยสารโลนลี่ แพลนเน็ต ทราเวลเลอร์ และรางวัล ASEAN Home Stay Standard จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และ 2) ชุมชนบ้านไร่กองขิง หมู่ 3 ต.หนองควาย อ.หางดง จ. เชียงใหม่ ได้รับรางวัลหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รางวัลพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดดเด่นสูงสุด ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน รางวัลกินรียอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ปี 2558 โดยกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา รางวัล PATA InSPIRE Awards ปี 2015 ณ ประเทศฟิลิปปินส์ (Pacific Asia Travel Association) รางวัล Thailand Sustainable Tourism Awards 2015 รางวัลชุมชนคนดีที่สนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประจำปี 2558 รางวัลชุมชนท่องเที่ยวประจำปี 2559 และรางวัลชนะเลิศ โครงการ หมู่บ้านสวย เมืองสุข

ระดับจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2560 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จากข้อมูลความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะมีความโดดเด่นที่นำไปสู่ความสำเร็จด้านต่างๆ แต่อาจเป็นการวัดความสำเร็จเชิงปริมาณ และยังขาดการพิจารณาปัจจัยเชิงคุณภาพ

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิง และชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะที่สำคัญ และมีเงื่อนไขใดบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คุณูปการจากผลการศึกษาคือจะช่วยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองซิง และชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ นำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงพัฒนาต่อยอดเพื่อเสริมสร้างในการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ต่อไป ตลอดจนต้นแบบที่ได้จากผลการศึกษาคือจะช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการเป็นแบบอย่างในการพัฒนาประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนาชุมชนการท่องเที่ยวอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ในจังหวัดเชียงใหม่

แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism- CBT) เป็นทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานที่ว่า ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และมีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ และบทบาทที่สำคัญ ในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่รุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยคำนึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (กมลรัตน์วิระกุล, 2549) องค์ประกอบและเงื่อนไขที่สำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกี่ยวข้องกับแนวคิดดังต่อไปนี้

1. การวางแผน (Planning) การวางแผนกับความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเชิงเหตุผล และทฤษฎีที่มีความจำเป็นต้องการวางแผนกลยุทธ์ เป็นการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ และกำหนดแนวทางการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยเกิดจากการใช้ดุลยพินิจคาดการณ์ล่วงหน้า ถึงการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จและผลที่ได้ เพื่อเป็นแนวทางการทำงานในอนาคต (กิจจา บานชื่น, 2561) เพื่อลดความไม่แน่นอนและปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้เกิดการยอมรับในแนวความคิดใหม่ๆ เป็นการลดความสูญเสีย ทำให้เกิดความแจ่มชัดในการดำเนินงาน สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจ ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม และการสร้างสรรค์

2. การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Management) ภายใต้บริบทยุคโลกาภิวัตน์ ของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมืองในยุคปัจจุบัน ที่ภาคชุมชนมีความเข้มแข็งและสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวด้านต่างๆให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีกฎ กติกา มีระเบียบ มีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่าและเหมาะสม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนครบทุกมิติ เพื่อให้บรรลุตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการจัดการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงต้องมีความสอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวที่เหมาะสมภายใต้บริบทของแต่ละชุมชน โดยดังนี้ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลต่อการท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 อ้างใน วรฤชวรรณ มาตกุล, 2556) จึงจำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบหลักที่สำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวตามแนวคิด ไกรลาศ ปสุวัฒน์กุล (2550) ที่ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามทางธรรมชาติ 2) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ที่อนุชนรุ่นหลังบังเกิดหวงแหน อนุรักษ์ ปฏิบัติสืบสานต่อ ๆ มาสร้างมูลค่าให้กับการท่องเที่ยว

3. การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ (Management for service quality) ทำอย่างไรที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจกับการบริการหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่น่าเสนอ เป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องพึงระลึกอยู่เสมอ ไม่ใช่เพียงทรัพยากรท่องเที่ยวมีคุณภาพ แต่การบริการให้แก่นักท่องเที่ยวก็เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเช่นกัน เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนชุมชนอีกและมีการประชาสัมพันธ์ส่งต่อกันไปเรื่อย ๆ การสร้างความประทับใจในการบริการให้เกิดคุณภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะมัดใจนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนซ้ำอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดการด้านความอำนวยความสะดวกต่าง ๆ คือ การจัดการในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ถนน ป้ายบอกทาง การคมนาคม ป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ ห้องน้ำ ถังขยะ และ มีการจัดการด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน (พรพิมล เมธาลักษณ์, 2549) บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พักโฮมสเตย์ บริการอาหารและบันเทิงด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศน์ รวมถึงบริการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก (ไกรลาศ ปสุวัฒน์กุล, 2550)

4. ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นแนวคิดที่สำคัญยิ่งต่อการทำทลายในการพัฒนาชุมชน ต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ผู้นำชุมชน จึงต้องมี “ภาวะผู้นำ” ที่พึงปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทฤษฎีภาวะผู้นำซึ่งอยู่ในกระแสปัจจุบัน (พิชาย รัตนติลล, 2552) คือ ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่นาคตที่พึงปรารถนาและมีความเป็นไปได้ มีความสามารถในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ไปยังสมาชิกเพื่อทำให้สมาชิกเกิดแรงบันดาลใจที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิก พร้อมกับกระตุ้นให้สมาชิกใช้พลังความคิดในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาและคิดนอกกรอบเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560: 87)

5. ทูทางสังคม (Social Capital) เป็นสินทรัพย์ชุมชน (Community Assets) ที่มีค่าและมีความสำคัญ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560) ในการเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชน ต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ ความไว้วางใจระหว่างกัน มีความเคารพกฎกติกา มีความเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน (Patnam, 1995) ที่จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน จนนำไปสู่การทำงานเป็นทีมที่ก่อให้เกิด “พลังเพิ่มแบบทวีคูณ” (Synergy) (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560) รวมกันเป็นเครือข่ายก่อให้เกิดการร่วมมือและการปฏิบัติต่อกันเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน (Uphoff, 2000) ทูทางสังคมเป็นเหมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชน สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา ที่สำคัญยิ่งใช้ยิ่งมีมากขึ้น (วรวิมล โรมรัตน์พันธ์, 2548) เป็นฐานของการพัฒนาอื่นๆ (ประเวศ วัชชี, 2544) ในทางตรงกันข้าม การทำงานที่ขาดความไว้วางใจต่อกัน จะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ไม่สนับสนุนส่งเสริมเกื้อกูลกัน ไม่สอดคล้องประสานเป็นอันเดียวกัน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็จะนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุด

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่ง ที่เน้นการจัดการโดยชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการท่องเที่ยวต่อชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน จึงมีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนตนเอง และได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงความยั่งยืนให้ครบทุกมิติ

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง สิ่งที่ควรตระหนักในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบหลัก 4 ประเด็นคือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านการจัดการ ด้านองค์กรชุมชน และด้านการเรียนรู้ โดยอาศัยการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและชุมชนรวมทั้งเติมเต็มศักยภาพชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนเป็นชุมชนที่ประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จ หมายถึง ตัวชี้วัดที่สำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิง และชุมชนบ้านแม่กำปอง ได้รับการขนานนามจากองค์การที่ให้รางวัลด้านการท่องเที่ยวในชุมชนระบุว่าประสบผลสำเร็จ

เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ หมายถึง สิ่งที่พิจารณาว่าเป็นองค์ประกอบที่พบในชุมชนบ้านไร่กองซิง และชุมชนบ้านแม่กำปอง ประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การให้บริการ ภาวะผู้นำ และทุนทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล มีการรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยข้อมูลปฐมภูมิได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และการจัดประชุมกลุ่มย่อยที่ผู้วิจัยรวบรวมด้วยตัวเอง ส่วนข้อมูลทุติยภูมิมีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ออกแบบ และกำหนดแนวทางในการศึกษา รวมถึงข้อมูลเชิงเอกสารที่ได้จากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษาเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูล โดยในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นวิธีหลักที่นิยมใช้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยหลักการที่ว่าแหล่งข้อมูลที่ถูกต้องจะต้องมีความสอดคล้องตรงกันจากหลายวิธี ทั้งการพิจารณาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเรียกว่า “สามเส้าข้อมูล” (Data Triangulation) เนื่องจากธรรมชาติของผู้ให้ข้อมูลมีอารมณ์ความรู้สึกประสบการณ์ที่ต่างกันไป (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2556) ด้วยหลักการนี้จึงทำให้จำนวนกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มที่แตกต่างกันได้แก่ 1) บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 18 คน 2) บุคคลที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 20 คน 3) บุคคลที่เข้ารับบริการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 40 คน

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้การวิจัย ครั้งนี้ประกอบด้วย

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับ (1) บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ชุมชนละ 2 คน คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนละ 5 คน และภาคีภายนอกที่ให้การสนับสนุนทั้งสองชุมชน จำนวน 4 คน ได้แก่ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละชุมชน จำนวน 2 คน ตัวแทนหน่วยงานที่สนับสนุนด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 2 คน (2) บุคคลที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ชุมชนละ 5 คน มีคฤหาสน์ ชุมชนละ 2 คน หมอชาวบ้าน ชุมชนละ 1 คน และเจ้าของร้านค้าในชุมชนจาก ชุมชนละ 2 คน เพื่อสัมภาษณ์ในด้านองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จ ของชุมชนบ้านแม่กำปอง และชุมชนบ้านไร่กองซิง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 และ (3) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามา

บริการในชุมชน ได้แก่ นักท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองขิง 20 คน และนักท่องเที่ยวชุมชนบ้านแม่กำปอง 20 คน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน ของการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งสองชุมชนอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จเพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ข้อที่ 2 โดยมีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการเข้าถึงตัวผู้ให้สัมภาษณ์โดยผ่านจากการแนะนำต่อกันไปเรื่อยๆ (Snowball Technique) ทั้งนี้ลักษณะสำคัญผู้ให้ข้อมูลคือต้องเป็นผู้รู้ในข้อมูลที่สนใจศึกษา การสัมภาษณ์แต่ละรายจะทำการสัมภาษณ์จนกว่าจะไม่พบข้อสงสัยหรือไม่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้นหรือที่เรียกว่า ข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) จึงจะทำการหยุดการสัมภาษณ์

2.2 การสังเกต (Observation) การสังเกตที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีจุดมุ่งหมายในการสังเกตเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะ วิธีการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง กิจกรรมที่ที่มีความหมายอย่างไร ทั้งในส่วนของผู้ให้บริการ และผู้รับบริการโดยบางครั้งผู้วิจัยได้พยายามเสนอตัวเพื่อช่วยเหลืองานของชุมชน เพื่อทำให้มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ เช่น ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนทั้งในชุมชนบ้านไร่กองขิง และชุมชนบ้านแม่กำปอง ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เป็นการสังเกตลักษณะนิเวศธรรมชาติของชุมชน เป็นต้น ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในที่ท่องเที่ยวของชุมชน การสัมผัสบรรยากาศทางธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจในข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบกัน ตลอดจนสังเกตลักษณะการท่องเที่ยวว่านักท่องเที่ยวมักใช้บริการจุดท่องเที่ยวแต่ละจุดมากน้อยอย่างไร เช่น ร้านกาแฟ ร้านนวด ร้านอาหาร ที่พัก และการเดินสำรวจธรรมชาติ เป็นต้น

2.3 การจัดประชุมกลุ่ม (Focus Group Interview) การประชุมกลุ่ม 2 ครั้ง ได้แก่ วันที่ 15 ตุลาคม 2561 เรื่ององค์ประกอบ และเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จ และเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน ของชุมชนบ้านไร่กองขิง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยผู้ประกอบการโฮมสเตย์ 5 คน มัคคุเทศน์ 2 คน หมอย่ำขาง 2 คน ร้านค้าชุมชน 2 คน จำนวนรวม 11 คน และวันที่ 10 ธันวาคม 2561 จัดที่ชุมชนบ้านแม่กำปอง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยผู้ประกอบการโฮมสเตย์ 5 คน ร้านค้า 2 คน นวดแผนไทย 1 คน หมอบายศรีสู่ขวัญ 1 คน รวม 9 คน กิจกรรมหลักที่ใช้ในการสนทนากลุ่มประกอบด้วยการอภิปรายที่สมาชิกกลุ่มมีการโต้ตอบเกี่ยวกับประเด็นคำถามที่นักวิจัยเจาะจงมาเป็นหัวข้อการสนทนา ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว รายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยว จุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เนื่องจากมีความยืดหยุ่นและอ้างอิงอยู่กับกระบวนการที่ถือว่าความจริง/ความรู้ในการวิจัยทางสังคมซึ่งไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่อย่างเป็นอิสระจากนักวิจัยโดยสิ้นเชิงตรงกันข้ามกับเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (Reality is Constructed) ในกระบวนการวิจัยความเป็นวัตถุวิสัยที่แท้จริงจึงไม่มีมีแต่ความจริงที่หลากหลายแม้แต่ในเรื่องเดียวกัน (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2556) แบ่งเป็น 3 ชุดตามคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยชุดแรกแบบสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เนื้อหาประกอบด้วยความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปริมาณนักท่องเที่ยว สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่มีในชุมชน ชุดที่สอง แบบสัมภาษณ์บุคคลที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เนื้อหาประกอบด้วย ความเป็นมาของชุมชน ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยว และเงื่อนไขที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวชุมชนประสบความสำเร็จ ชุดที่สาม แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เข้ารับบริการ (นักท่องเที่ยว) เนื้อหาประกอบด้วยลักษณะกิจกรรมที่เข้ามาท่องเที่ยว จุดแข็ง จุดอ่อนของการท่องเที่ยวในชุมชนที่นักท่องเที่ยวนั้นเข้ามาใช้บริการ การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวให้คณะกรรมการสอบหัวข้อวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและ

ขนาดย่อม และ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมวัฒนธรรมในมิติของสังคมและวัฒนธรรม และการบริหารองค์การสังคม ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบและร่วมแก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์สามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน และได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึงการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยมาจัดกระทำให้เป็นระบบ ขณะเดียวกันก็ได้ค้นหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบรวมทั้งเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อสถานการณ์ (ชยันต์ วรรณระงูมิ, 2536 อ้างใน สุพรรณิ ไชยอำพร, 2556) โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้มีความถูกต้องมากที่สุดได้แก่ 1) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) หรือเรียกว่าการจัดระเบียบข้อมูล (Data Organization) คือ การนำข้อมูลมาจัดกระทำให้เป็นระเบียบ พร้อมทั้งปรับลดข้อมูลโดยการคัดสรรข้อความที่มีความหมายตรงประเด็นไว้และสกัดส่วนที่ไม่เข้าข่ายออกไป 2) การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นการนำเสนอข้อมูลที่อยู่ในรูปของการเชื่อมโยงข้อมูลที่ถูกรวบรวมแล้วมานำเสนอในรูปแบบการพรรณนาออกมา และ 3) การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยมีการตรวจสอบสามเส้าจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น ฝ่ายให้บริการคือเจ้าของกิจการ ฝ่ายรับบริการคือนักท่องเที่ยว และฝ่ายสนับสนุนคือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่สนับสนุน (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2556)

5. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล และระยะเวลาของการวิจัยโดยให้สิทธิในการปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะนำเสนอเฉพาะข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้นำเสนอเท่านั้น หากผู้ให้ข้อมูลต้องการไม่เปิดเผยรายชื่อผู้วิจัยจะไม่นำเสนอชื่อ และนำสกุลจริงของผู้ให้ข้อมูลนั้น แต่จะนำเสนอในภาพรวม และทำลายเอกสารบันทึกย่อยระหว่างการเก็บข้อมูลหลังจากการเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์แล้ว

ผลการวิจัย

จากการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิทั้งในรูปแบบของเอกสาร บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สามารถสรุปข้อมูลบริบททั่วไปของชุมชน ความเป็นมาของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสำเร็จ และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนบ้านไร่กองขิง

1.1 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านไร่กองขิง หมู่ 3 ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองขิงสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านไร่กองขิงในอดีตผู้คนที่อาศัยอยู่ที่บ้านไร่กองขิง มักจะได้ยินเสียงกลองที่ตั้งขึ้นในละแวกหมู่บ้านอย่างไม่ทราบสาเหตุ โดยที่ไม่มีคนตี และไม่มีที่มาของเสียง และที่น่าแปลกใจคือที่แห่งนั้นไม่มีกลอง จึงเป็นที่มาของคำว่า “กลองคิง” ซึ่งคำว่า “คิง” แปลว่า “เสียงดัง” จากนั้นเพี้ยนมาจากกลางเป็น บ้านไร่กองขิงในปัจจุบัน (สมศักดิ์ อินทะชัย, 2563) หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 56 ปี นับตั้งแต่แยกตัวออกมาเป็นชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ 746 ครัวเรือน โดยมีชุมชนดั้งเดิมเป็นคนชาติพันธุ์ไทยวน (คนเมืองล้านนา) 158 ครัวเรือน (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) จากการสังเกตสภาพโดยรวมของชุมชนบ้านไร่กองขิงเป็นชุมชนกึ่งเมืองเพราะอยู่ห่างอำเภอเมืองเชียงใหม่ 9 กิโลเมตร อากาศเย็นสบายเนื่องจากอยู่ใกล้เชิงดอยสุเทพและหนาวเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี อดีตชาวบ้านมีอาชีพหลักเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกต้นลำไย ปัจจุบันอาชีพหลักของชาวบ้านได้แก่ อาชีพรับจ้าง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ส่วนใหญ่ได้ขายให้แก่นายทุน ไปประกอบการธุรกิจบ้านจัดสรร จึงเหลือพื้นที่ทำการเกษตรกรรมน้อยลง โดยเฉลี่ยแต่ละครอบครัวครอบครองที่ดินครอบครัวละไม่เกินหนึ่งไร่ ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองขิง, สัมภาษณ์ 2561)

1.2 ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เริ่มจากในปี 2549 ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านไร่กองซิงได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมในโครงการอบรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงเกิดแนวคิดที่จะทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งชุมชนต้องประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจมาตั้งแต่ปี 2540 แต่ก็ยังไม่ได้รับริเริ่ม ต่อมาในปี 2550 ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาอบรมการเรียนรู้เรื่อง แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ศูนย์พัฒนาลำปาง ในปี 2551 จึงได้นำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาชุมชน จนประสบผลสำเร็จ โดยได้รับการประเมินพัฒนาเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในปี 2552 และได้รับรางวัลอย่างต่อเนื่องมาหลายรางวัล ได้แก่ รางวัลการประเมินเป็นชุมชนระดับการพัฒนาชุมชนอยู่ดีกินดี ในปี 2553 และ ยกกระดับขึ้นเป็นชุมชนมั่งมีศรีสุข ในปี 2554 ตามมาตรฐานจากกรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย ความสำเร็จของการจัดการชุมชนนำมาสู่โอกาสที่มากขึ้นเมื่อในปี 2555 ผู้นำและสมาชิกในชุมชนก็ได้เริ่มเข้า “โครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ทำให้ได้รับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและด้านวิชาการจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) จนกระทั่งในปี 2556 ชุมชนบ้านไร่กองซิงได้ เริ่มเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นครั้งแรก ซึ่งสอดคล้องประสานควบคู่ไปกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ ในปี 2557 จึงได้เปิดชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิงอย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นจุดขายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสุขภาพตามวิถีชุมชน จนกระทั่งเป็นชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ (ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; กรรมการกลุ่มรักษ์บ้านเกิดชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561)

2. ชุมชนบ้านแม่กำปอง

2.1 บริบททั่วไปของชุมชนบ้านแม่กำปอง หมู่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปองสามารถสรุปได้ว่า มีลักษณะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ก่อตั้งมาได้ประมาณกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ และอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 50 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนพื้นเมืองชาติพันธุ์ล้านนา (ไทยวน) อพยพมาจากอำเภอดอยสะเก็ด เข้ามาทำสวนเหมียงเป็นอาชีพและตั้งบ้านเรือนมีลักษณะการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้ๆ แม่น้ำลำธารท่ามกลางธรรมชาติที่คงความสมบูรณ์ มีพื้นที่ ป่าอุดมสมบูรณ์เป็นป่าดิบชื้น ลักษณะภูมิอากาศ สภาพอากาศ เย็นสบายตลอดทั้งปี และจะมีอากาศหนาวเย็นมากในช่วงฤดูหนาว ปัจจุบันชุมชนบ้านแม่กำปองมี 195 หลังคาเรือน มีประชากร 398 คน ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนแม่กำปอง ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ทำสวนเหมียง สวนกาแฟ อาชีพรองได้แก่ กลุ่มงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น เย็บหมอนใบชา งานจักสานไม้ไผ่ นวดแผนโบราณ เปิดบ้านขายของชำและเปิดบ้านโฮมสเตย์ เป็นต้น ปัจจุบันอาชีพหลัก มีการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเปิดบ้านทำโฮมสเตย์ ประมาณ 70 หลัง (ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561; ฐิติ ฐิติจำเริญพร, 2560)

2.2 ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จากข้อมูลเชิงทุติยภูมิประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน สามารถสรุปได้ว่า เริ่มจากเมื่อปี พ.ศ. 2539 ผู้ใหญ่บ้านชุมชนแม่กำปอง ณ ขณะนั้นได้สนใจศึกษาหาความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการค้นคว้าตำรา และการศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ หลายพื้นที่ ซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ภาครัฐจัดขึ้น โดยประกายความคิดที่สำคัญเกิดจากการศึกษาดูงานชุมชนหมู่บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจาก เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรที่คล้ายคลึงกับชุมชนบ้านแม่กำปอง จึงตกผลึกแนวคิดที่จะทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 จากนั้นได้หารือกับสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) และได้รับการตอบรับเป็นหน่วยงานพี่เลี้ยงที่สนับสนุนทั้งด้านวิชาการและงบประมาณใน

การวิจัยภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปี 2542 เป็นต้นมา หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มทดลองรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพร้อมกับการทำวิจัยถึงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) จนกระทั่งได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนคือ รูปแบบของโฮมสเตย์และนำมาสอดประสานควบคู่ไปกับ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์ภายในชุมชนอย่างทั่วถึง (ฐิติ ฐิติจำเริญพร และคณะ, 2557) ในปี 2560 ได้มีโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลง งานวิจัยดังกล่าวได้นำมา ใช้เป็นเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนแม่กำปองเพื่อรับมือกับวิกฤตที่กำลังก่อตัวขึ้นอีกครั้ง เพื่อให้คนในหมู่บ้านและนักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไปพร้อมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนในชุมชน (วรพงศ์ ผูกู, 2560) จนกลายเป็นชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ (ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561)

3. เปรียบเทียบความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนบ้านไร่กองซิงและชุมชนบ้านแม่กำปองต่างก็ถือได้ว่ามีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จโดยสามารถอธิบายตามข้อบ่งชี้ความสำเร็จ 5 ด้านดังต่อไปนี้

3.1 ด้านปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ประเมินจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พบว่าทั้งสองชุมชนประสบความสำเร็จอย่างมากในด้านปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ จากการสรุปข้อมูลเชิงเอกสารจากชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองซิงพบว่า นับตั้งแต่ปี 2557 ที่ชุมชนบ้านไร่กองซิงเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากประมาณ 500 คนในปี 2557 เพิ่มขึ้นเป็น 3,395 คนในปี 2561 ส่วนข้อมูลจากเอกสารจากกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบกับสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปองสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านแม่กำปองมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี 2558 มีนักท่องเที่ยว 1,073 คน จนถึงปี 2561 มีนักท่องเที่ยว 7,888 คน จากข้อมูลด้านจำนวนนักท่องเที่ยวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชุมชนแม่กำปองมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาเยือนมากกว่าชุมชนบ้านไร่กองซิง จากการสังเกตของผู้วิจัยการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการและและนักท่องเที่ยวที่มาเยือนประกอบการวิเคราะห์ร่วมกันในการประชุมกลุ่มย่อย พบว่าทั้งสองชุมชนมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันสรุปได้ว่า เนื่องจากชุมชนบ้านแม่กำปองสามารถเข้ามาเที่ยวได้ตลอดวันมีทั้งเป็นหมู่คณะและส่วนบุคคล ทั้งที่เข้ามาเยี่ยมชมธรรมชาติแบบค้างคืนและแบบไม่ค้างคืน (ประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติชุมชนบ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561; ผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561) ขณะที่นักท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองซิงส่วนใหญ่จะมาเป็นหมู่คณะแล้วพักค้างคืนประกอบกับกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านไร่กองซิงเน้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับชุมชนมากกว่า เช่น กิจกรรมเรียนแปรรูปสมุนไพร กิจกรรมเรียนศิลปวัฒนธรรมล้านนา กิจกรรมการปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพ และนำชมโบราณสถานเก่าแก่ที่วัดต้นแก้ว (วัดอินทราวาส) นำเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงซึ่งทำให้ต้องใช้เวลาลงอยู่ในชุมชนนานกว่า (ประธานกลุ่มเกษตรยามว่างอาหารปลอดภัย ชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; คณะกรรมการกลุ่มรักบ้านเกิด, สัมภาษณ์ 2561; ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่าอัตราการหมุนเวียนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนในชุมชนน้อยกว่าชุมชนบ้านแม่กำปอง

3.2 ด้านรายได้ของชุมชนที่ทั่วถึงและเป็นธรรม ประเมินจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นและการรักษาระดับรายได้ให้คงที่ที่รายได้มากแล้ว ที่สำคัญรายได้ต้องกระจายสู่ทุกภาคส่วนในชุมชน ในปี 2557 ชุมชนบ้านไร่กองซิงมีรายได้ประมาณ 60,000 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 90,000 บาทในปีต่อมา และเพิ่มเป็นมากกว่า

1 ล้านบาท ตั้งแต่ปี 2559 จนถึงปัจจุบัน (ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; ฝ่ายบัญชีกลุ่มชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561) ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปองมีรายได้ที่สูงกว่ามากแต่ก็ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ในระดับ 4-5 ล้านบาท แม้ว่าชุมชนบ้านแม่กำปองจะมีรายได้ที่สูงกว่าชุมชนบ้านไร่กองซิง แต่ก็ถือว่าชุมชนบ้านไร่กองซิงประสบความสำเร็จในด้านรายได้ที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ที่สำคัญทั้งสองชุมชนต่างก็มีการจัดการกระจายรายได้ที่ทั่วถึงและเป็นธรรมผ่านการประกอบการโดยชุมชนทำให้มีการจัดสรรกำไรมาจัดสรรสวัสดิการต่าง ๆ ไปยังสมาชิก (ฝ่ายบัญชีกลุ่มชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; นักสื่อความหมายที่ได้รับการพัฒนาโดยกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561) สอดคล้องกับที่ได้รับรางวัลรางวัล Thailand Sustainable Tourism Awards 2015 ชุมชนคนดีที่สนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประจำปี 2558 อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านแม่กำปองจัดการรายได้เป็น 2 ส่วน แตกต่างจากชุมชนบ้านไร่กองซิง กลางคือ จากการรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองซิง พบว่าเป็นการประกอบการโดยชุมชนเป็นผู้ประกอบการมากกว่าชาวบ้านประกอบการเอง ส่วนกำไรเข้าชุมชนก็นำมาจัดสรรสวัสดิการต่าง ๆ (ฝ่ายบัญชีกลุ่มชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; นักสื่อความหมายที่ได้รับการพัฒนาโดยกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561) ขณะที่บ้านแม่กำปองดำเนินการโดยกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนแต่ให้ชาวบ้านประกอบการเอง รับผิดชอบได้เต็ม มีในส่วนรายได้จากโฮมสเตย์ที่ต้องจ่ายให้ส่วนกลางเพื่อนำไปเป็นกองทุนจัดสวัสดิการต่าง ๆ กลับไปให้สมาชิก (สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มกาแฟ กลุ่มโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มไกด์กลุ่มโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มนวดแผนไทยกลุ่มโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561)

3.3 ด้านคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ประเมินจากการมีสวัสดิการชุมชนดูแลสมาชิก ตั้งแต่เกิด จนกระทั่งเสียชีวิต ทั้งสองชุมชนมีระบบการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเกิด คนชรา การเจ็บป่วย การเสียชีวิต ทุนการศึกษา ทุนสนับสนุนกองทุนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ทุนสนับสนุนกองทุนการศึกษาเพื่อต่อต้านยาเสพติด การสนับสนุนประเพณีในชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาความรู้ อาชีพ ตามความเหมาะสม เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น ไม่มีหนี้สินนอก ระบบ ชุมชนมีความสุขกายสุขใจ จึงมีมิตรไมตรีจิตที่ดีเมื่อนักท่องเที่ยว (สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มกาแฟ, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มไกด์, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกกลุ่มนวดแผนไทย, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกฝ่ายกิจกรรมบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561; สมาชิกฝ่ายสถานที่, สัมภาษณ์ 2561; ผู้นำชุมชนบ้านไร่กองซิง, สัมภาษณ์ 2561) อย่างไรก็ตามด้วยความที่ชุมชนบ้านแม่กำปองมีรายได้มากกว่าประกอบกับการมีรายได้สองระบบคือรายได้ของชุมชนและรายได้ตรงจากสถานประกอบการที่ชาวบ้านจัดขึ้นเองดังที่กล่าวไปในข้างต้น ทำให้ชาวบ้านมีฐานะที่ดีกว่าดังที่อธิบายไว้ในข้อมูลรายได้ของชุมชนบ้านแม่กำปองที่มากกว่าชุมชนบ้านไร่กองซิง จึงทำให้มีงบประมาณในการจัดการกับสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนได้มากกว่าชุมชนบ้านไร่กองซิง

3.4 ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยประเมินจากการมีกฎระเบียบข้อปฏิบัติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม พบว่าทั้งสองชุมชนมีความเข้มแข็งและจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีกฎระเบียบที่เป็นรูปธรรม สำหรับชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิงมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยึดตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) โดยมีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นพี่เลี้ยง โดยดำเนินการตามหลักเกณฑ์คือ มีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว

โดยชุมชนมีประสิทธิภาพ มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ และมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) โดยปลูกต้นไม้ประดับตามถนนเข้าหมู่บ้านและบริเวณบ้านของสมาชิกให้ร่มรื่นสวยงาม และเน้นเรื่องความสะอาดภายในหมู่บ้าน จึงมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์บ้านเกิดที่เน้นดูแลเรื่องความสะอาดภายในหมู่บ้านอย่าง เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับที่ได้รับรางวัลกินรียอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ปี 2558 โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ขณะที่ชุมชนแม่กำปองอนุรักษ์ธรรมชาติตามข้อตกลงกันเองภายในชุมชน เนื่องชุมชนบ้านแม่กำปองยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มากกว่า สมาชิกทุกคนร่วมกัน มีข้อตกลง กำหนด กฎระเบียบ บทลงโทษในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เข้มแข็ง จึงทำให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและกายภาพที่อุดมสมบูรณ์ ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างต่อเนื่อง และยาวนาน ดัง จะเห็นได้จากการที่ได้รับตราสัญลักษณ์มาตรฐานหมู่บ้านโฮมสเตย์ไทย ประจำปี 2547 เมื่อวันที่ 23 กันยายน ที่ผ่านมาจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

3.5 ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเมินจากการที่ชุมชนยังรักษาวัฒนธรรม ประเพณี เก้าแก่ของชุมชน มายึดถือปฏิบัติจนถึงปัจจุบันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวในชุมชน นั้น ซึ่งชุมชนบ้านไร่กองขิงและชุมชนบ้านแม่กำปองต่างก็มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบล้านนาเหมือนกัน แต่เอกลักษณ์ตามบริบทของชุมชนและประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาต่างกัน เช่น ชุมชนบ้านไร่กองขิงมีภูมิ ปัญญาเรื่อง การแปรรูปสมุนไพร การฟ้อนดาบ การตีกลองสะบัดชัย โดยเฉพาะการย่ำขาง (การนวด) ซึ่งเป็นจุดเด่นชุมชนบ้านไร่กองขิงที่มีแห่งเดียวในเชียงใหม่ สำหรับชุมชนบ้านแม่กำปองมีทรัพยากรธรรมชาติที่ อุดมสมบูรณ์ จึงเน้นเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น โครงการสืบชะตาป่าไม้ สายน้ำ บวชป่า เลี้ยงผีปู่ย่า พิธีทำบุญ และถวายทานเมี่ยงและกาแฟ พิธีถวายทานข้าวใหม่ บายศรีสู่ขวัญ ทำบุญตักบาตรการเข้าวังกต เดือนยี่เป็ง การละเล่นสอยดาว ปิงโก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนแต่งกายในชุดพื้นเมืองทุก วันเสาร์และอาทิตย์ ที่กลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนเชื่อว่า “เป็นมนต์เสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนอย่างต่อเนื่อง” (ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน, สัมภาษณ์ 2561)

4. เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลบริบททั่วไปของชุมชน ความเป็นมาของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสำเร็จ ตลอดจนกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนสามารถอธิบายเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จได้เป็น 6 เงื่อนไข สรุปโดยผู้วิจัยได้ดังต่อไปนี้

4.1 การวางแผน ทั้งสองชุมชนมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ในการจัดการโดยมีการทบทวนแผนทุก 1 ปี ตลอดจนมีการบูรณาการดำเนินงานใน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยชุมชนบ้านไร่ กองขิงมีประเด็นยุทธศาสตร์ชุมชน 7 ด้านได้แก่ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้าน สิ่งแวดล้อม 4) ด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านการพัฒนา คุณภาพชีวิตประชาชน 6) ด้านสังคม และ 7) ด้านบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปองมี การกำหนดกลยุทธ์ แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาสังคม 2) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ 3) ด้าน การพัฒนาความมั่นคง และ 4) ด้านการบริหารจัดการ

4.2 ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งสองชุมชนมีมาตรการในการจัดการทรัพยากรการ ท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยการมีข้อตกลงร่วมกัน มีข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวมี ประสิทธิภาพ มีการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มบริหารจัดการการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุก

ฝ่ายและจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มีกฎ ระเบียบ ข้อควรปฏิบัติ และบทลงโทษสำหรับนักท่องเที่ยวและสมาชิกในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 ด้านการจัดการให้เกิดคุณภาพการบริการ โดยชุมชนมีการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างน่าพึงพอใจ ลักษณะเด่นของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองซิงที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้แก่ การได้สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติที่หนาวเย็นสบาย การเรียนรู้ภูมิปัญญาการรักษาสุขภาพ ที่พิภราคาประหยัด กิจกรรมเรียนศิลปวัฒนธรรมล้านนา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น การปั่นจักรยาน นำชมโบราณสถานเก่าแก่ ในชุมชนบ้านแม่กำปองก็มีลักษณะเด่นคล้ายบ้านไร่กองซิง แต่จะมีร้านกาแฟซึ่งเป็นธุรกิจสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยม ผสมผสานกับจุดเด่นทางธรรมชาติที่สวยงามทำให้นักท่องเที่ยวแวะเข้ามาเยี่ยมชมกันมาก นอกจากนั้นยังมีโครงการหลวงตีนตก มีโบราณสถานที่เป็นลักษณะเอกลักษณ์ โดดเด่น มีน้ำตก และกิจกรรมการท่องเที่ยวหลายแบบทั้งไปเช้าเย็นกลับ และแบบค้างคืน จึงทำให้นักท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปองแวะเวียนมาเยือนเป็นจำนวนมาก

4.4 ด้านภาวะผู้นำ ผู้นำชุมชนของทั้งสองชุมชนมีคุณสมบัติการเป็นผู้นำที่ดี กล่าวคือ เป็นผู้นำที่มีความรู้มีความสามารถในการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาต่าง ๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ที่ สนใจ สิ่งรอบตัว นำความรู้มาประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มีความมุ่งมั่นและท้าทาย เมื่อทำสิ่งหนึ่งสำเร็จก็ต้องการที่จะทำให้อื่นต่อไปให้สำเร็จอีกกลายเป็นแรงจูงใจท้าทายที่ไม่หยุดนิ่ง รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่นโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติ และรับผิดชอบ นอกจากนั้นยังหมั่นแสวงหาความรู้และวิธีการพัฒนาชุมชน และถ่ายทอดยังผู้อื่นได้เป็นอย่างดีสามารถชักจูงและกำหนดพฤติกรรม ความเชื่อ และทัศนคติ รวมทั้งค่านิยมของบุคคลอื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ประสบผลสำเร็จ ยกตัวอย่างคำกล่าวที่อธิบายถึงภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ของชุมชนบ้านแม่กำปอง

“จากเหตุการณ์ในอดีตในช่วงกำลังจะเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้มี กรมทางหลวงเข้ามาติดต่อขอสร้างถนนให้กว้างใหญ่ขึ้นและเชื่อมต่อไปถึงอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปางได้สะดวกมากขึ้น ได้ขอให้ท่านพ่อหลวงพรหมมินทร์ เสนออนุมัติขออนุญาตสร้างถนนเส้นนี้ผ่านหมู่บ้านแม่กำปอง ท่านได้ปฏิเสธกลับไปเพราะท่านได้เล็งเห็นแล้วว่าถ้ามีถนนใหญ่ผ่าน การคมนาคมสะดวกขึ้น แต่ชุมชนต้องสูญเสียป่าที่อุดมสมบูรณ์ การจราจรก็ไม่สงบ มีเสียงรบกวนตลอดเวลาและมากขึ้น อากาศมลพิษก็มากขึ้น ความเป็นเอกลักษณ์ด้านภูมิทัศน์ก็จะสูญเสียไป ด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของผู้นำ จึงทำให้ชุมชนแม่กำปองจึงเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ จึงเป็นเสน่ห์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างต่อเนื่อง” (ผู้นำชุมชนแม่กำปอง, สัมภาษณ์ 2561)

4.5 ด้านทุนทางสังคม ทุนทางสังคมที่พบในทั้ง 2 ชุมชนได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนจนเกิดความไว้วางใจ เมื่อชาวบ้านในชุมชนมีกิจกรรมร่วมมือกันอยู่เป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกันและเข้าใจ รู้จักกันเป็นอย่างดีจึงเกิดการไว้วางใจกัน 2) สำนึกท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจที่มีต่อบ้านเกิด และได้สร้างระบบคุณค่า ค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกัน และ 3) มีผู้นำชุมชนที่มีความเป็นภาวะผู้นำสูง สามารถชี้แนะผู้ตามได้ตามเป้าหมายเดียวกัน มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร มีความเสียสละ มีจิตที่เป็นสาธารณะ มีศักยภาพและความพร้อมที่จะปรับตัวและพัฒนาชุมชนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

4.6 ด้านการสนับสนุนหลักจากภายนอก ทั้งสองชุมชนต่างก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน หน่วยงานที่สำคัญของชุมชนบ้านไร่กองซิง ได้แก่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและด้านวิชาการสถาบันการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) จะสนับสนุนในด้านความรู้วิชาการ ส่วนเทศบาลหนองควายจะสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการตลาด และอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่พาหนะและกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น ด้วยระบบจัดการที่เป็นธรรม มีอัตลักษณ์เด่นชัด ดังข้อมูลในส่วนของเปรียบเทียบความสำเร็จที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ชุมชนบ้านไร่กองขิงจึงเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจนหลายองค์การมอบรางวัลให้อาทิ รางวัลหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดย สำนักงานพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รางวัลกินรียอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ปี 2558 โดย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นต้น ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปอง ได้รับการสนับสนุนหลักทั้งงบประมาณ วิชาการ จากองค์กรภายนอก โดยมีหน่วยงานพี่เลี้ยงที่สำคัญ คือ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) ภายใต้การสนับสนุนสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ที่ให้การสนับสนุนทั้งในด้าน การประชาสัมพันธ์ การตลาด สาธารณะภัย ความสะอาด และอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ ทั่วไป ทั้งกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น ดังที่มีเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วกล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแม่กำปองว่า “ด้วยระบบจัดการที่ดี มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ชุมชนบ้านแม่กำปองจึงเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างต่อเนื่องและกลับมาเยือนซ้ำแล้วซ้ำอีก” (เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่, สัมภาษณ์ 2561)

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้มีแนวคิดที่ก่อให้เกิดการอภิปรายเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพการทางวิชาการด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จรวมทั้งสิ้น 6 ประเด็น คือ 1) การวางแผน 2) การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว 3) การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ 4) ภาวะผู้นำ 5) ทูทางสังคม 6) การสนับสนุนหลักจากองค์กรภายนอก

1. การวางแผน (Planning) การวางแผนกับความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเชิงเหตุผลและทฤษฎีที่มีความจำเป็นต้องการวางแผนกลยุทธ์ โดยเกิดจากการใช้ดุลยพินิจคาดการณ์ล่วงหน้า ถึงการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จและผลที่ได้ เพื่อเป็นแนวทางการทำงานในอนาคต (กิจจา บานชื่น, 2561) จากการศึกษาด้านการวางแผนพบว่าชุมชนบ้านไร่กองขิงได้วางแผนยุทธศาสตร์ระยะกลางถึงระยะยาว (3-10 ปี) ไว้ 7 ด้านดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน 6) ด้านสังคม 7) ด้านบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี โดยการกำหนดเป้าหมาย พันธกิจ แบ่งบทบาทผู้รับผิดชอบงานในแต่ละด้าน และแผนการดำเนินการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ด้วย วิสัยทัศน์ของชุมชนที่ว่า “สร้างเสริมสุขภาพ ส่งเสริมสวัสดิการ สร้างสรรค์พัฒนา รู้คุณค่าการออมทรัพย์ วิถีชีวิต ปรับสู่เศรษฐกิจพอเพียง” แผนยุทธศาสตร์ชุมชน สามารถดำเนินงานตามแผนได้ด้านละประมาณ 1-3 โครงการภายในหนึ่งปี บรรลุเป้าหมายในระดับเป็นที่พึงพอใจมาก มีการปรับเปลี่ยนแผนให้เหมาะสมตามสถานการณ์และงบประมาณในปีนั้น ๆ ทั้งนี้ต้องผ่านมติของคณะกรรมการชุมชนทุกครั้ง ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปองมีการวางแผนกลยุทธ์ 4 ด้าน (ระยะ 2-4 ปี) ได้แก่ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาความมั่นคง ด้านการบริหารจัดการ ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแหล่งเรียนรู้ด้านพลังงานชุมชนและเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงสู่การอยู่เย็นเป็นสุข” แผนกลยุทธ์ ได้ทำสำเร็จทุกด้านภายใน 2 ปี มีการปรับเปลี่ยนแผนตามสถานการณ์ทุก 1 ปี ซึ่งทั้งสองชุมชนมีการบูรณาการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกันเหมือนกันทั้งสองชุมชน ทำให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน

2. การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Management) จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบหลักที่สำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวตามแนวคิด ไกรลาศ ปสุวัฒน์กุล (2550) ที่ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติ อย่างเช่น หมู่บ้านแม่กำปองมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกลำธารไหลผ่านหมู่บ้านตลอดทั้งปี อากาศสดชื่นเย็นสบาย พบว่า มีระบบการบริหารจัดการที่มีกฎกติกา มีระเบียบบทลงโทษในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติที่เข้มแข็งและเข้มงวด ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติจึงยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง 2) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ที่อนุชนรุ่นหลังบังเกิดหวงแหนอนุรักษ์ ปฏิบัติสืบสานต่อๆ มาสร้างมูลค่าให้กับการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อย่างเช่น ศาสนสถานแหล่งโบราณคดี เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ที่ผู้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา พบว่าทั้งสองชุมชน มีการบริหารจัดการ ด้านอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่คล้ายคลึงกันแต่ต่างตรงรายละเอียดตามเอกลักษณ์เฉพาะบริบทของชุมชน จึงเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือน สร้างคุณค่าและมูลค่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ (Management for service quality) เป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องพึงระลึกอยู่เสมอ ไม่ใช่เพียงทรัพยากรท่องเที่ยวมีคุณภาพ แต่การสร้างความประทับใจในการบริการให้เกิดคุณภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะมัดใจนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนซ้ำอย่างต่อเนื่อง (พรทิมล เมธาลักษณ์, 2549) บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พักโฮมสเตย์ บริการอาหารและบันเทิงด้านการแสดง ศิลปะวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศน์ รวมถึงบริการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก (ไกรลาศ ปสุวัฒน์กุล, 2550) พบว่าทั้งสองชุมชนได้มีการจัดการด้านบริการให้เกิดคุณภาพที่คล้ายคลึงกัน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ทั้งสองชุมชนยังมีการดูแลรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) มีการบริการในกรณีฉุกเฉิน และการประเมินผลต่อการท่องเที่ยวด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) อ่างใน วรฤชวรรณ มาตกุล, 2556) การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ มีความสำคัญยิ่งต่อผลสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความเชื่อมั่น ไว้วางใจในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ

4. ภาวะผู้นำ (Leadership) เมื่อพิจารณาถึงภาวะผู้นำของชุมชนทั้งสองชุมชนที่ศึกษา พบว่าผู้นำมีจุดแข็งที่มีคุณสมบัติภาวะผู้นำที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ มีวิสัยทัศน์ มีธรรมาภิบาล มีความรู้ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มุ่งมั่น เข้มแข็ง อดทนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ทุกสถานการณ์ เป็นผู้นำที่สมาชิกในชุมชนเลื่อมใสศรัทธา ยอมรับ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่สำคัญยิ่งต่อการทำทนายในการพัฒนาชุมชน ต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ผู้นำชุมชน จึงต้องมี “ภาวะผู้นำ” ที่พึงปรารถนา (พิชาย รัตนดิลก, 2552) คือภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่อนาคตที่พึงปรารถนาและมีความเป็นไปได้ มีความสามารถในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ไปยังสมาชิกเพื่อให้สมาชิกเกิดแรงบันดาลใจที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิก พร้อมกับกระตุ้นให้สมาชิกใช้พลังความคิดในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาและคิดนอกกรอบเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560)

5. ทูทางสังคม (Social Capital) เป็นสินทรัพย์ชุมชน (Community Assets) ที่มีค่าและมีความสำคัญ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560) พบว่าในชุมชนมีทุนทางสังคมที่พบใน 3 ประการที่สำคัญ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมกัน ตัวอย่างเช่น ในรูป กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมาร่วมงานสังสรรค์ประจำปี เป็นต้น 2) การมีจิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อบ้านเกิด 3) ศักยภาพผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและยั่งยืน เนื่องด้วยชุมชนมีทุน

ทางสังคมที่เข้มแข็ง ในการเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชน ต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ ความไว้วางใจระหว่างกัน มีความเคารพกฎกติกา มีความเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน (Patnam, 1995) ที่ จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน จนนำไปสู่การทำงานเป็นทีมที่ก่อให้เกิด “พลังเพิ่มแบบทวีคูณ”(Synergy) (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2560) รวมกันเป็นเครือข่ายก่อให้เกิดการร่วมมือ และการปฏิบัติต่อกันเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน (Uphoff, 2000) ทุนทางสังคมเป็นเหมือนสมบัติ สาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชน สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา ที่สำคัญยิ่ง ยิ่งใช้ยิ่งมีมากขึ้น (วรวิมล โรมรัตน์พันธ์, 2548) เป็นฐานของการพัฒนาอื่น ๆ (ประเวศ วะสี, 2544) โดยชุมชนทั้งสอง ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ พบว่า มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง คล้ายคลึงกัน ในรูป การมีส่วนร่วม การมีจิต วิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อบ้านเกิด ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนมี ศักยภาพ (เอนก นาคะบุตร, 2545)

6. การสนับสนุนหลักจากองค์กรภายนอก (Support from external organizations) การ สนับสนุนจากองค์กรภายนอก เป็นปัจจัยที่สำคัญหนึ่งที่จะนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและยั่งยืน ที่มีบทบาท ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน ประชาสัมพันธ์ การตลาด แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและ สภาพแวดล้อม โดยเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวและแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติด้วยตัวเอง และสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จึงมีการเสริมสร้างความรู้ ความ เข้าใจ และการกำหนดมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ องค์กรธุรกิจการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชนในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สู่ผลลัพธ์ ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืนครบทุกมิติ กรณีชุมชนบ้านไร่กองขิงพบว่า องค์กรภายนอกที่สนับสนุนหลักได้แก่ อพท.สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและวิชาการ สถาบันการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) ให้การสนับสนุนด้านวิชาการอย่างเดียวยุทธศาสตร์ชุมชนบ้านแม่กำปอง องค์กรภายนอกที่ สนับสนุนทั้งงบประมาณและวิชาการได้แก่ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) หน่วยงานภาคีภาครัฐ หลักที่สำคัญของชุมชนบ้านไร่กองขิงได้แก่ เทศบาลตำบล ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปองได้แก่ องค์กรบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) ให้การสนับสนุนในด้านการประชาสัมพันธ์โดยการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก นิตยสาร เป็นต้น (ไกรลาศ ปสุวัฒนกุล, 2550) ด้านการตลาดการท่องเที่ยวเช่น กิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน (มนัส สุวรรณและคณะ, 2541) พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ ทั่วไป ทั้งกรณีฉุกเฉิน ที่ทั้งสองชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนคล้ายคลึง

ข้อเสนอแนะ

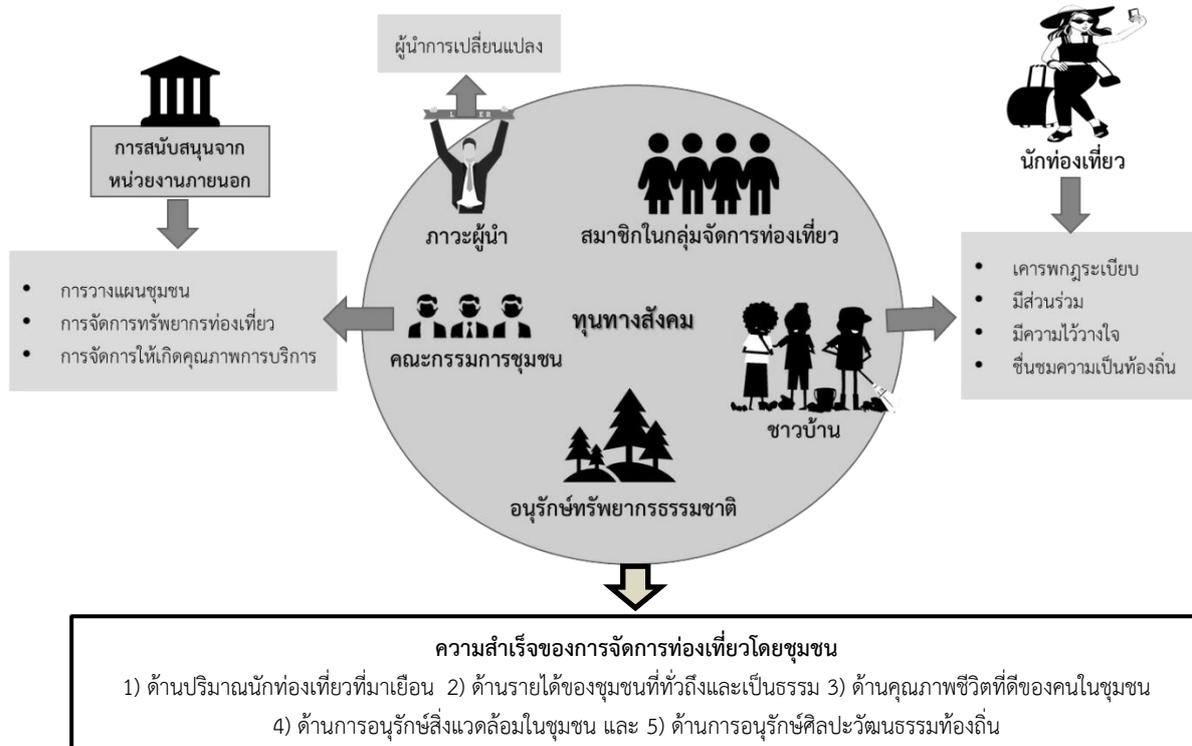
1. ข้อเสนอแนะต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ชุมชนแม่กำปองและชุมชนบ้านไร่กองขิง ควรแสวงหาความร่วมมือจากภาคีการพัฒนา เช่น สถาบันการศึกษา เครือข่ายการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาและวิจัยอย่างต่อเนื่อง เช่น สมาคมส่งเสริมธุรกิจ ท่องเที่ยว (สรทท.) สมาคมการตลาดท่องเที่ยวไทย (ATTM) สมาคมผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวสัมพันธ์ เพื่อให้ได้รับข้อมูลข่าวสาร และได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดระหว่างชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่นำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากนี้ หน่วยงานการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ควรมีการส่งเสริมด้านการตลาดในรูปแบบ Cluster ท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่ที่ครบทั้งการท่องเที่ยวที่ทันสมัยในตัวเมืองเชียงใหม่ และท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สัมผัส ธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเพิ่มขึ้น ให้รู้สึกคุ้มค่าต่อการมาท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง “Only one trip at Chiang Mai” นอกจากนี้การท่องเที่ยว ยังต้องส่งเสริมให้ตระหนักถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และการแปรเปลี่ยนเป็นเมืองของชุมชนดั้งเดิมที่

ต้องมีอัตลักษณ์นี้ด้วย จึงควรชูจุดเด่นทางธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรม และจำกัดเป็นการท่องเที่ยวแบบที่สนใจเฉพาะกลุ่ม ไม่ให้เป็น MASS Tourism ที่เป็นบทเรียนที่ไม่น่าประทับใจของหลายๆ แหล่งท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งนี้เป็นแต่เพียงการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ความสำเร็จนำมาอภิปรายผลทางทฤษฎีที่สนับสนุนการกระทำของชุมชนดังกล่าว แล้วสร้างเป็นตัวแบบที่นำไปสู่ความสำเร็จ 5 ด้านดังที่กล่าวไปในบทสรุปนั้น เกิดจากหลายองค์ประกอบและหลายเงื่อนไขร่วมกัน ซึ่งแต่ละภาคส่วนมีบทบาทหน้าที่ร่วมกันดังต่อไปนี้ 1) คณะกรรมการชุมชน มีหน้าที่ในการวางแผน บริหารการจัดการทรัพยากรในชุมชน บริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว และประสานงานกับหน่วยงานภาคีภายนอกชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนา 2) หน่วยงานภายนอก ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การตลาด และอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยทั่วไปรวมถึงกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น 3) สมาชิกในชุมชน คือส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้ทุกขั้นตอนประสบความสำเร็จ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเคารพในกฎระเบียบที่ทุกคนยึดถือร่วมกัน 4) ระเบียบข้อบังคับของชุมชนโดยชุมชนบ้านไร่กองซิงจะยึดเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) ส่วนชุมชนบ้านแม่กำปอง จะยึดกฎระเบียบบทลงโทษที่เข้มงวดในการอนุรักษ์ธรรมชาติตามข้อตกลงกันเองภายในชุมชน 5) นักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอก ชาวบ้านทั่วไปในบริเวณใกล้เคียงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว ต่างก็มีส่วนสำคัญในการช่วยให้ชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ ทั้งในแง่ของจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความสนใจในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และความรับผิดชอบต่อชุมชน จากเงื่อนไข องค์ประกอบและตัวชี้วัดที่ได้จากการศึกษาความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถเสนอตัวแบบความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดังภาพที่ 1 ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยการนำตัวแบบที่ได้การวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ในการส่งเสริมและทำวิจัยเชิงปฏิบัติการและเก็บข้อมูลตัวชี้วัดในเชิงปริมาณเพื่อยืนยันความสามารถในการทำนายของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่พบในตัวแบบการวิจัยในครั้งนี้

ภาพที่ 1 ตัวแบบความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กมล รัตน์วิระกุล. (2560). การตลาดวิวัฒนาการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. สืบค้นจาก <http://library.ap.tu.ac.th/dublin.php?ID=13399131277>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย รายจังหวัด ปี 2562. สืบค้นจาก https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=525
- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). ประวัติหมู่บ้านบ้านไร่ทองชิง. สืบค้นจาก <https://secretary.mots.go.th>.
- กัจจา บานซื่อ. (2561). หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ไกรลาส ปสวัตินกุล. (2550). การท่องเที่ยวชุมชน. สืบค้นจาก <https://www.chiangmainews.co.th>
- ฐิติ ฐิติจำเริญพร และคณะ. (2557). การศึกษาขีดความสามารถในการรับรอง (carrying capacity) การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ฐิติ ฐิติจำเริญพร. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลง : บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ธฤตวรรณ มาตกุล. (2556). แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีสานกรณีศึกษา วัดศิลาอาสน์ (ภูพระ) จังหวัดชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. (2544). ภาวะผู้นำ พยาธิสภาพสังคมไทยและวิถีแก้ไข. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศพรินตัง เซ็นเตอร์.
- พรพิมล เมธาลักษณ์. (2549). การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม : บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
- พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2552). องค์การและการบริหารจัดการ. นนทบุรี: ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วรพงศ์ ผูกภู. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลง:บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- วรพล วัฒนเหลืออรุณ, กริช สะอึ้งทอง และอัศวินิ ไชยวุฒิ. (2562). การศึกษาเอกลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน พื้นที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจัย-ราชภัฏเชียงใหม่, 20(2), 53-68.
- วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. (2551). ทูทางสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2560). สวัสดิการชุมชนกับการสร้างสังคมเข้มแข็งในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารร่วมพฤษ, 35(1), 151.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2562). การจัดการคลัสเตอร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 11 (1), 83-101.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2556). การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา: แนวความคิด วิธีการ และการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น. (2559). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism). สืบค้นจาก https://ewt.prd.go.th/ewt/region1/ewt_news.php?nid=43329&nid=43329

สำนักงานสถิติการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่. (2559). *เอกสารรายงานสถิติรายได้ทั้งหมดจากการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2559*. สืบค้นจาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html>

เอนก นาคะบุตร. (2545). *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ : ๒๑ เซ็นจูรี่.

Patnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital., *The Journal of Democracy*, 6 (1), 65-78.

Uphoff, Norman. (2000). *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Sociological Perspectives on Development series (pp.215-52). Washington, D.C.: World Bank.

Weforum. (2019). *Travel & Tourism Competitiveness Report 2019*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

